

Альона Юрїївна ШАХНО

кандидат економічних наук,
доцент,

кафедра економіки, організації та управління підприємствами,
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

E-mail: alena_shakhno@mail.ru

ВПЛИВ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ТА СТАН НАЦІОНАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ

Шахно, А. Ю. Вплив процесів глобалізації на розвиток людського капіталу та стан національного ринку праці [Текст] / Альона Юрїївна Шахно // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярошук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. – Том 25. – № 1. – С. 75-82. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. На сучасному етапі розвитку процеси глобалізації істотно впливають на зміст і темпи формування нових типів соціально-економічних відносин у сучасному суспільстві і розвитку людського капіталу, що залишається однією з найбільш складних соціально-економічних проблем України.

Мета статті – дослідити вплив процесів глобалізації на розвиток людського капіталу в Україні, визначити актуальні проблеми і особливості становлення національного ринку праці та запропонувати комплекс заходів щодо ефективного розвитку людського капіталу країни.

Метод (методологія). У процесі дослідження використовуються методи теоретичного узагальнення, методи аналізу та синтезу, метод порівняння.

Результати. У статті розглянуто вплив процесів глобалізації на розвиток людського капіталу та ринок праці. За результатами дослідження зазначено місце України за індексом людського розвитку серед інших країн світу. Проаналізовано основні напрями розвитку людського капіталу та національного ринку праці: зміни в структурі зайнятості населення; створення нових професій і робочих місць; перенесення виробництв до країн із дешевою робочою силою; міграція трудових ресурсів. Визначено головні фактори впливу, які призводять до негативних тенденцій на ринку праці.

У ході дослідження запропоновано заходи, що сприятимуть ефективному розвитку людського капіталу в Україні з огляду на процеси глобалізації, а саме: налагодження відносин з іншими країнами світу та міжнародними організаціями; підвищення ефективності здійснення соціальної політики; формування відповідної законодавчої бази, удосконалення фінансово-кредитної підтримки, створення сприятливих економічних умов для розвитку малого і середнього бізнесу; підтримка конкурентоздатних новітніх технологій через удосконалення організаційно-технічного рівня на підприємствах; зменшення диференціації доходів населення шляхом послідовного підвищення мінімальної заробітної плати, створення нових робочих місць, удосконалення систем оплати праці; створення сприятливого інвестиційного клімату в країні шляхом забезпечення політичної стабільності та оптимізації правового поля тощо.

Ключові слова: глобалізація; людський капітал; ринок праці; зайнятість населення; заробітна плата; міграція.

Al'ona Yuriyivna SHAKHNO

PhD in Economics,
Associate Professor,
Department of Economics, Organization and Management of Enterprises,
Kryvyi Rih National University
E-mail: alena_shakhno@mail.ru

INFLUENCE OF GLOBALIZATION ON HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT AND STATE OF THE NATIONAL LABOUR MARKET

Abstract

Introduction. At the current stage the globalization processes significantly affect the content and the rate of formation of new types of social and economic relations in modern society. They also influence the development of human capital, which remains one of the most complex social and economic problems in Ukraine.

Goal. Purpose of the article is to investigate the impact of globalization on human capital development in Ukraine, to identify current problems and peculiarities of the national labor market and to propose a set of measures for effective human capital development of the country.

The method (methodology). The following methods have been used in this study: method of theoretical generalization, method of analysis and synthesis, method of comparison.

Results. The article examines the impact of globalization on human capital development and labor market. According to the results of the research it is indicated the Ukraine's human development index among the countries. The basic directions of development of human capital and national labor market are analysed. They are the changes in the structure of employment; the creation of new occupations and jobs; the relocation of production to countries with cheap labor; the migration of labor. The main factors of influence that lead to negative trends in the labor market are determined.

The study has suggested measures to promote effective human capital development in Ukraine due to the globalization processes. They are the establishment of relations with other countries and international organizations; the increase of the efficiency of social policy; the formation of an appropriate legislative framework, improving financial support, creating favorable economic conditions for small and medium businesses; the support of new technologies competitive by improving the organizational and technical level of the enterprises; the reduction of income differentiation by successive increases in the minimum wage, job creation, improvement of wages; the creation of a favorable investment climate in the country by ensuring political stability and optimization of the legal framework etc.

Keywords: globalization; human capital; labor market; employment; salary; migration.

JEL classification: F01, J24, J44, E24, F22

Вступ

Глобалізація є порівняно новою і найвищою стадією розвитку давно відомого процесу інтернаціоналізації. Процеси глобалізації істотно впливають на зміст і темпи формування нових типів соціально-економічних відносин у сучасному суспільстві і розвитку людського капіталу. Останній є запорукою зростання національного доходу країни, конкурентоздатності на підприємствах, він перетворює людину у найважливіший ресурс виробництва.

Але сьогодні масштабні інноваційні зрушення в економіці кардинально змінюють характер функціонування та умови розвитку суспільства. На сучасному етапі майбутній розвиток виробництва і споживання вимагає ресурсозберігальних технологій, належного рівня інтелектуального розвитку людини, суттєво змінює зміст праці, робить її творчою і неординарною. Інформаційна ера та нові технології в змозі забезпечити загальний високий рівень добробуту населення і гарантувати належну якість життя [1, с. 154]. Нині глобальність технологічних змін суттєво впливає і на сам спосіб життя суспільства.

Значний внесок у дослідження людського капіталу зробили представники інституціональної теорії, неокласичної теорії, неокейнсіанства та ін. Уперше термін «людський капітал» використав Теодор Шульц [2]. Його послідовник Гері Беккер розвинув це поняття: він розумів «людський капітал» як інтелектуальний рівень, соціально-етнічний менталітет суспільства.

Питання щодо розвитку людського капіталу є об'єктом постійних наукових досліджень. Його вивченням займалися такі зарубіжні вчені, як К. Маркс, Дж. С. Мілль, В. Петті, В. Рошер, Ж.-Б. Сей, А. Сміт, І. Фішер. Серед українських фахівців цим питанням цікавились О. Власюк, О. Грیشнова, Г. Євтушенко, І. Лукінов, С. Мочерний, В. Оникієнко, М. Соколик, Г. Тарасенко, С. Тютюнников та інші.

Але в умовах розвитку ринкової економіки актуальною залишається проблема розвитку людського капіталу в Україні, формування національного ринку праці, а тому потребує більш детального дослідження, особливо за сучасних умов впливу глобалізації.

Мета статті

Мета статті – дослідження впливу процесів глобалізації на розвиток людського капіталу в Україні та визначення актуальних проблем становлення національного ринку праці, особливостей його сучасного розвитку. За результатами дослідження запропонувати комплекс заходів щодо ефективного розвитку людського капіталу країни.

Виклад основного матеріалу дослідження

Однією з найважливіших ознак світової глобалізації є нерівномірність розподілу її результатів між країнами. Посилення диференціації умов життя та праці значно впливає на розвиток людського капіталу. Глобалізація – це процес перетворення світового господарства в єдиний ринок товарів, послуг, робочої сили та капіталу на основі подолання перепон між економіками окремих країн. З одного боку, глобалізація є продуктом економічного і технологічного розвитку, з іншого – вона перетворюється в його рушійну силу.

Усі ті події і ситуації, які відбуваються в Україні і світі, підводять до висновку про те, що глобалізація економіки впливає на ринок людського капіталу нашої країни у двох аспектах. По-перше, через міграційні потоки та посилення попиту на робочу силу в Україні транснаціональними і міжнаціональними компаніями, що спричиняє поступову трансформацію нашого ринку праці на частину глобального ринку праці, інтеграцію з ним. По-друге, глобалізація економіки впливає на ринок праці України опосередковано через різноманітні канали і чинники, до яких насамперед слід віднести: прямі іноземні інвестиції і міжнародну торгівлю; зміну курсу національної валюти; зміну цін на міжнародних ринках на товари і послуги, що посідають важливе місце в українському експорті та імпорті (особливо енергоносії, метал, продукція сільського господарства) тощо [3, с. 174-175].

Глобалізація значно впливає на рівень життя населення світу. У сучасних умовах господарювання при визначенні рівня життя населення важливим стає врахування всіх аспектів життєдіяльності людини, що забезпечить комплексність аналізу соціально-економічного розвитку країни загалом. Насамперед це економічний, соціальний, екологічний, демографічний, правовий аспекти та ін. Так одним із найбільш універсальним та поширеним показником, за яким можна порівняти рівень людського розвитку у світі, є індекс людського розвитку, котрий ґрунтується на мінімальному наборі показників, за якими можна зібрати достовірні зіставні дані в усіх країнах світу. Для визначення індексу людського потенціалу за методикою ООН рекомендується враховувати три показники: ВВП на душу населення, середню тривалість життя, рівень освіти населення старше 25 років. Ці показники по країні зіставляються з максимальними у світі аналогічними показниками.

Згідно із доповіддю ООН у 2015р., Україна посіла 81 місце серед 188 країн світу в Індексі людського розвитку (у 2014 р. – 83 місце, а у 2010р. – 69 місце серед країн світу). Лідирують такі країни, як Норвегія, Австралія, Швейцарія, Данія, Нідерланди, Німеччина та інші. Значення індексу людського розвитку України серед інших країн світу станом на 2014 р. зображено на рис. 1 [4].

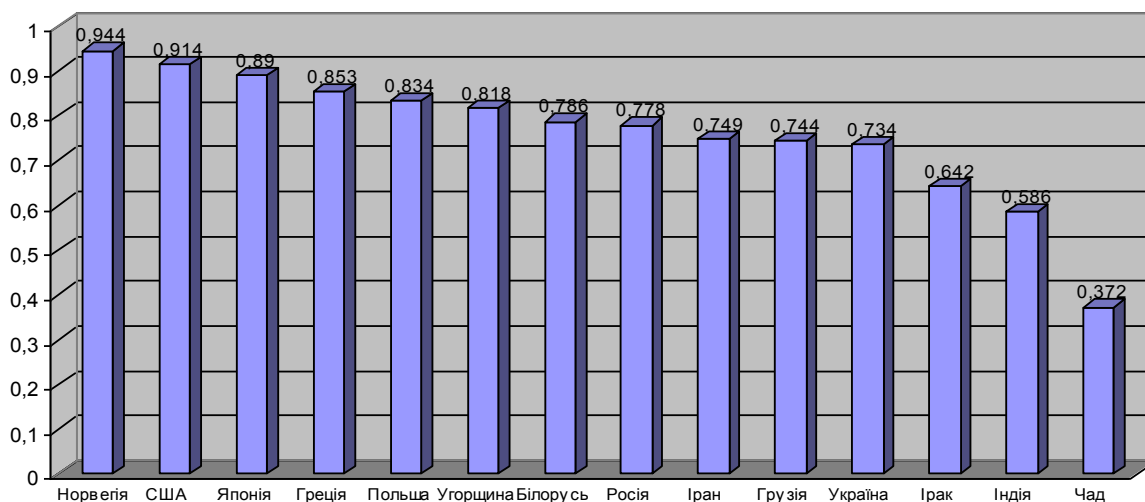

Рис. 1. Значення індексу людського розвитку країн світу станом на 2014р.

*Складено автором на основі [4].

Сьогодні значення індексу дорівнює 0,747 і, за оцінками фахівців, цей показник належить до категорії високого рівня людського розвитку: за період із 1990-го по 2014-й значення ІЛР зросло із 0,705 до 0,747 балів, або на 6 %. Тобто в середньому — на 0,024 % за рік. За критеріями досліджуваного індексу, найкраща ситуація в нашій країні із освітою та грамотністю, значно гірша – зі станом здоров'я та тривалістю життя, а найгірша — із рівнем життя [5].

Тож, з огляду на всі ці факти, можна зробити висновок, що Україна має досить високий рівень людського потенціалу. Очікувана тривалість життя в Україні – 68,5 років, за межею бідності у нас живе 2,2 % населення. За даними ООН, рівень грамотності дорослого населення становить 99,7 %, що є досить високим показником. Але деякі індикатори сильно відстають від світових тенденцій, особливо в сучасних умовах впливу глобалізації, наприклад, низький рівень ВВП країни, доходу на душу населення, соціальної захищеності та медичного обслуговування. Згідно з результатами дослідження, коефіцієнт «місця жінок у парламенті» – 0,087 бала, що свідчить про восьмивідсоткове представництво жінок в українському парламенті, що є досить низьким показником.

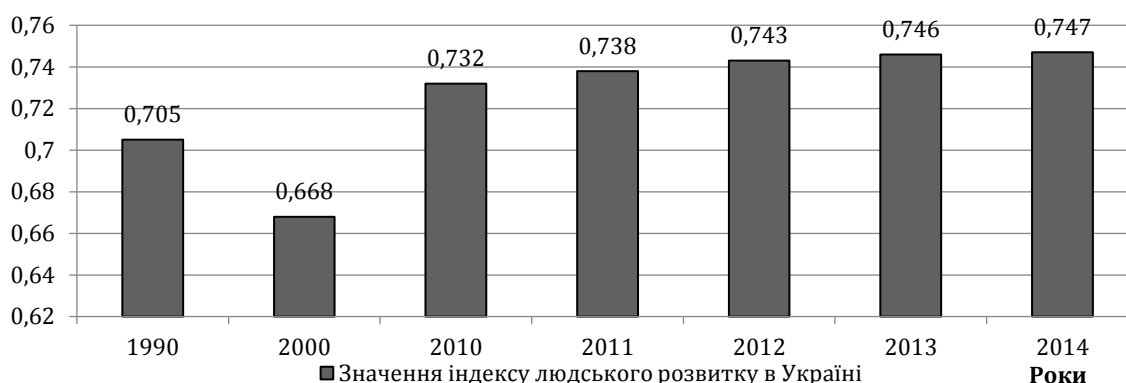

Рис. 2. Значення індексу людського розвитку України за період 1990 – 2014 рр.

**Складено автором на основі [4]*

Вплив глобалізації на розвиток людського капіталу та національного ринку праці відбувається за такими основними напрямками:

1. Зміна в структурі зайнятості населення. Унаслідок взаємодії таких процесів, як глобалізація та технологічна революція, в соціально-економічній сфері багатьох країн світу відбуваються масштабні зрушення, їх проявом є зниження частки виробничого сектору і зростання сектору послуг, деконцентрація промислового виробництва, зрушення його в галузевій структурі тощо. Ці суттєві зрушення формують нові тенденції розвитку зайнятості, приводять до змін у структурі й характері зайнятості, її динаміку, якісні характеристики робочої сили та її мобільність. Проаналізуємо структуру зайнятості населення за видами економічної діяльності в Україні та структуру зайнятості по США (табл. 1) [6,7].

Із даних табл. 1 видно, що існують істотні відмінності між структурою зайнятості України і США. Провідними галузями останніх є готельний і ресторанний бізнес (9,4 %), професійна та інноваційна діяльність (12,3 %), державне управління (13,1 %), охорона здоров'я (11,7 %) та культурні послуги (9,5 %). В Україні провідними галузями є сільське господарство (17,1 %), промисловість (16,8 %), оптова і роздрібна торгівля (21,6 %). У науковій та інноваційній діяльності України зайнято лише 2,6 % осіб.

2. Створення нових професій і робочих місць. Під впливом інноваційного розвитку і відповідно до глобалізації деякі професії стають непотрібними: їх сьогодні в змозі замінити комп'ютерні технології. Але замість них з'являються нові. Наприклад, нанодієтолог, E-Detailer (координатор фармацевтичного ринку), інженер із RFID-міток (інженер із радіочастотної ідентифікації), спеціаліст із видобутку сланцевого газу, продакт-менеджер із розвитку RTB (особливо DSP) (RTB – аукціон у реальному часі), IT-спеціаліст у галузі human-interface, вальвеолог (спеціаліст, що займається питаннями збереження здоров'я людини) тощо. Також одним із важливих наслідків впливу глобалізації на економіку країни є поява транснаціональних корпорацій (ТНК). ТНК – це міжнародні компанії, які мають або контролюють виробництво товарів та послуг поза межами країни, в різних країнах світу, розташовуючи там свої філії, що функціонують відповідно до глобальної стратегії материнської компанії. Саме ТНК забезпечують країни новими робочими місцями, гідною заробітною платою, соціальним пакетом.

3. Перенесення виробництв до країн із дешевою робочою силою. Під впливом лібералізації зовнішньої торгівлі, розширення меж відкритості національних товарних та фінансових ринків і зростання конкуренції між товаровиробниками відбуваються суттєві зміни в структурі та масштабах зайнятості. Дедалі більше розширюються можливості перенесення виробництва і, відповідно, робочих місць до інших країн, передусім до країн з дешевою робочою силою.

Таблиця 1. Зайнятість населення України та США за видами економічної діяльності у 2012р., тис. осіб*

№ п/п	Галузі	Україна		США	
		Зайнятість населення	% до загальної кількості	Зайнятість населення	% до загальної кількості
1.	Сільське, лісове та рибне господарство	3308,5	17,177	2112,7	1,453
2.	Промисловість	3236,7	16,804	18360,3	12,631
3.	Будівництво	836,4	4,342	5640,9	3,881
4.	Оптова та роздрібна торгівля;	4160,2	21,599	5672,8	3,903
5.	Транспорт	1150,9	5,975	4414,7	3,037
6.	Готельний і ресторанный бізнес	326,7	1,696	13745,8	9,457
7.	Інформація та телекомунікації	297,9	1,547	2677,6	1,842
8.	Фінансова та страхова діяльність	315,8	1,640	7786,3	5,357
9.	Професійна, наукова та інноваційна діяльність	504,1	2,617	17930,2	12,335
10.	Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	1003,62	5,211	19103,2	13,142
11.	Освіта	1633,2	8,479	3346,9	2,303
12.	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1181,4	6,134	16971,8	11,676
13.	Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	225,6	1,171	13745,8	9,457
14.	Усього зайнято	19261	100	145355,8	100

* Складено автором на основі [6, 7]

4. Міграція трудових ресурсів. Міжнародна трудова міграція, масштаби та інтенсивність якої в умовах глобалізації є значними, здійснює перерозподіл робочої сили між країнами, що впливає на ситуацію на ринках праці кожної з країн, рівень зайнятості, безробіття, розмір заробітної плати, розподіл доходів. Погіршення соціально-економічних умов змушують українців шукати роботу за кордоном. Найпопулярніші сфери працевлаштування українських трудових мігрантів зображено на рис. 3 [7].

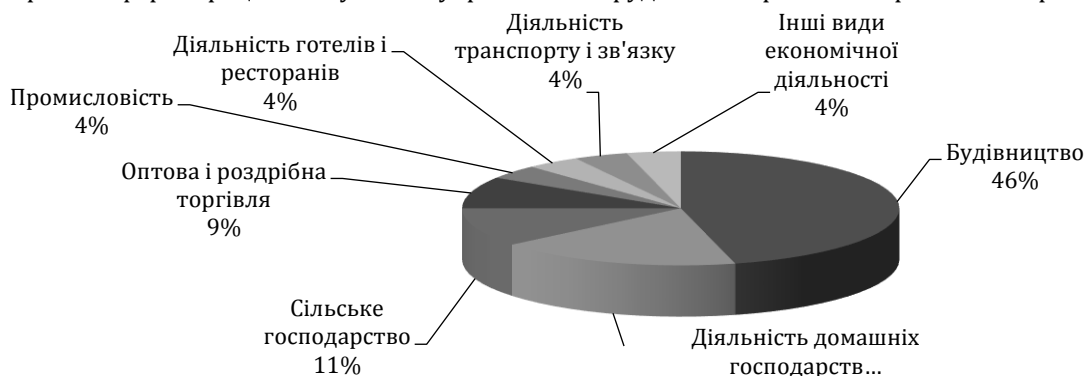

Рис. 3. Основні сфери зайнятості працівників-мігрантів за кордоном у 2012-2014 рр.

*Складено автором на основі [7].

Потоки трудових мігрантів спрямовані здебільшого до сусідніх країн – Російська Федерація (43 %), Польща (14 %), Чеська республіка (13 %) та до країн з привабливішими умовами – Італія (13 %), Іспанія (5 %), Німеччина (2 %) (рис. 4). Причому до Росії та Чеської республіки виїждять в основному чоловіки, де вони працюють на будівництві, тоді як серед мігруючих до Італії та Угорщини переважають жінки, де вони працюють відповідно як домашня прислуга та у сільському господарстві.

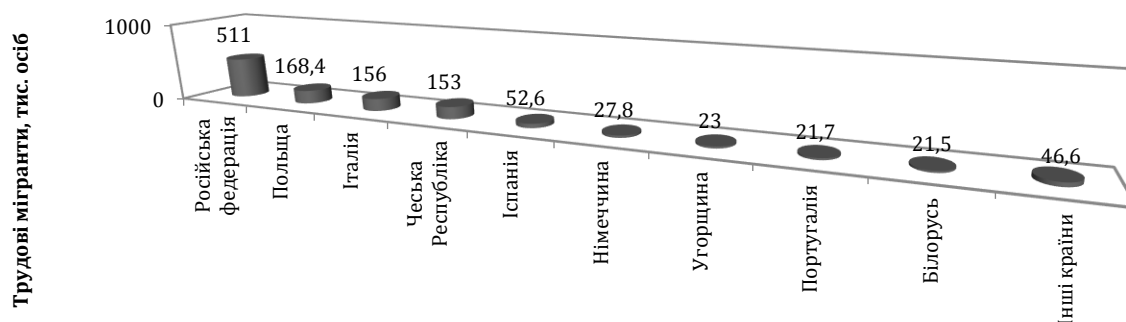

Рис. 4. Трудові мігранти за країнами перебування 2012-2014 рр.

*Складено автором на основі [7].

В Україні лідером за кількістю трудових мігрантів є Донецька і Луганська області. Це є досить очікуваним, адже на Сході країни відбуваються воєнні дії. Також високі показники вибулих у Харківській і Закарпатській областях. Такий розподіл пов'язаний із близькістю регіону до воєнних дій у першому випадку, і до державних кордонів – у другому випадку. Причиною міграції людського капіталу є безробіття і низький рівень життя.

Більше половини зайнятого населення – це особи у віці старше 40 років, що свідчить про старіння робочої сили. Ця ситуація призводить до негативних наслідків, а саме імміграції людського капіталу, зменшення народжуваності, «старіння нації». Динаміка рівня безробіття протягом 2000-2014 рр. зображена на рис. 5 [7].

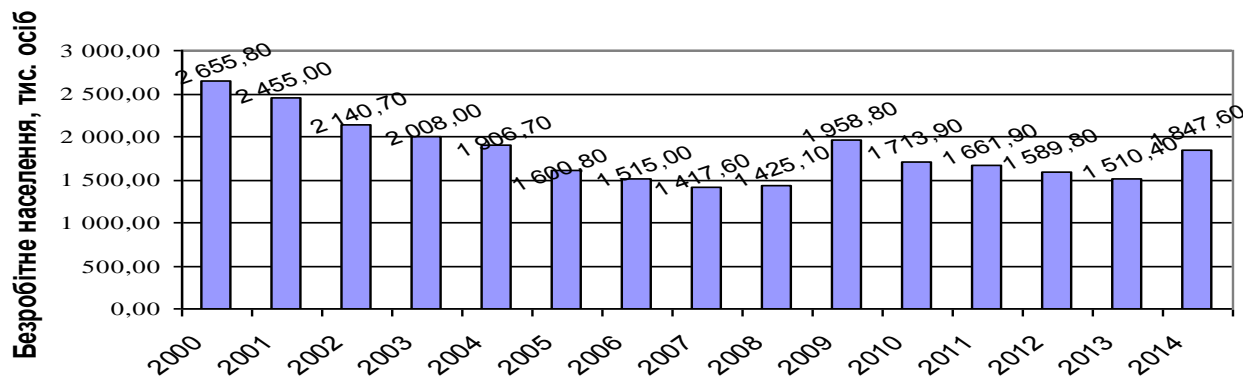

Рис. 5. Динаміка рівня безробіття в Україні за методологією МОП серед осіб працездатного віку за період 2000-2014 рр.

*Складено автором на основі [7]

Також важливою причиною міграції людського капіталу є розмір заробітної плати. Низький рівень заробітної плати — головна причина затримки у впровадженні досягнень науково-технічного прогресу, негативного ставлення до використання інноваційних досягнень вчених.

Розглянемо детальніше розміри середніх заробітних плат по країнах світу (табл. 2) [8].

У зіставленні з іншими у нашій країні одне з найнижчих значень середньої заробітної плати. Це свідчить про низький рівень державної підтримки населення в соціальній сфері, що призводить до негативних наслідків.

Отже, підсумовуючи усе вищесказане, можна беззаперечно говорити про значний вплив глобалізації на розвиток людського капіталу. Однозначно оцінити вплив глобалізації на світові процеси не можна. Вона може сприяти вільному і широкому розповсюдженню капіталів, зростанню зарубіжних інвестицій, розширенню можливостей для розвитку інфраструктури, полегшенню контактів між людьми різних

країн. Однак глобалізація несе з собою не тільки переваги, а й має недоліки, негативні наслідки і потенційні проблеми для слабких країн.

Таблиця 2. Середня заробітна плата в країнах світу у 2012 році*

№ п/п	Країни світу	Середньомісячна зарплата, дол. США
1.	США	4 100
2.	Німеччина	3 900
3.	Японія	3 600
4.	Швеція	3 400
5.	Італія	3 000
6.	Іспанія	2 800
7.	Греція	2 600
8.	Польща	1 700
9.	Румунія	1 100
10.	Болгарія	900
11.	Росія	760
12.	Казахстан	600
13.	Азербайджан	450
14.	Україна	350
15.	Вірменія	330
16.	Киргизстан	220

* Складено автором на основі [8]

Таким чином, з нашої точки зору, для ефективного розвитку людського капіталу та подолання негативних тенденцій становлення вітчизняного ринку праці в умовах посилення глобалізаційних процесів необхідно вжити такі заходи:

1. Важливим напрямом держави має стати підвищення ефективності здійснення соціальної політики, що передбачає здійснення інвестицій в освіту, науку, професійну підготовку, охорону здоров'я, що забезпечує у майбутньому соціально-економічний розвиток країни та здатність швидко реагувати на глобальні виклики.
2. Формування відповідної законодавчої бази, удосконалення фінансово-кредитної підтримки; створення сприятливих економічних умов для розвитку малого і середнього бізнесу через зменшення податкових зборів, стимулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва.
3. Підтримка конкурентоздатних новітніх технологій через вдосконалення організаційно-технічного рівня на підприємствах: капітальний ремонт та модернізація обладнання; автоматизація та механізація виробництва, інформаційне забезпечення, упровадження ресурсозберігальних технологій, удосконалення планування, організації, контролю та управління загалом.
4. Зменшення диференціації доходів населення шляхом послідовного підвищення мінімальної заробітної плати, створення нових робочих місць, удосконалення систем оплати праці.
5. Налагодження відносин з іншими країнами світу та міжнародними організаціями: укладання мирних договорів та врегулювання конфліктів.
6. Створення сприятливого інвестиційного клімату в країні шляхом забезпечення політичної стабільності та оптимізації правового поля в питаннях інвестицій, стабілізації національної валюти і кредитної системи, зниження економічних ризиків, захист прав власності та гарантування чесної конкуренції тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Отже, Україна так само, як інші країни, є відкритою до процесів глобалізації, а відповідно відчуває вплив деструктивних проявів глобалізації. Попри те, що глобалізація – це можливість економічного зростання, розширення ринків збуту, це конкурентна боротьба, де виграють лише економічно розвинуті країни.

Світова практика доводить, що вигреш від глобалізації розподіляється далеко не рівномірно між країнами та суб'єктами економічної діяльності. Може виникнути фінансова, політична та демографічна експансія розвинутих країн: поглиблюється диференціація за економічним розвитком. Тому Україна має вжити запропоновані заходи задля ефективного економічного розвитку.

Перспективою подальших розвідок у цьому напрямку є дослідження можливостей розвитку людського капіталу країни в умовах глобальних викликів.

Список літератури

1. Людський капітал України: стан, проблеми, перспективи відтворення: [монографія] / В. М. Лич, І. К. Бондар, І. О. Лютий, О. А. Грیشнова та ін. [За ред. В. М. Лича] – К.: КНУБА, 2009. – Ч. I. – 224 с.
2. Романко, О. П. Трудовий капітал як джерело економічної могутності України/ О. П. Романко, М. І. Данилюк //Наукові праці Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2011/Economics/5_89204.doc.htm
3. Давидюк, Л. П. Глобальні зміни в структурі зайнятості як чинник трансформації міжнародного ринку праці / Л. П. Давидюк // Економіка: реалії часу. – 2015. – № 3 (19). – С. 172-177.
4. Програма розвитку ООН в Україні. Звіт ПРООН з людського розвитку 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home.html>.
5. Україна – на 81 місці за рівнем людського розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://m.day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/ukrayina-na-81-misci-za-rivnem-lyudskogo-rozvytku>.
6. United states department of labor[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bls.gov>.
7. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Eurostat. Your key to European statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>.

References

1. Lych, V. M., Bondar, I. K. Liutyj, I. O. and Hrishnova, O. A. (2009). *Liuds'kyj kapital Ukrainy: stan, problemy, perspektyvy vidtvorennia* [Human Capital Ukraine: state, problems and prospects of reproduction], KNUBA, Kyiv, Ukraine.
2. Romanko, O. P. and Danyliuk, M. I. (2011). The employment equity as a source of economic power Ukraine. *Naukovi pratsi Ivano-Frankivs'koho natsional'noho tekhnichnoho universytet nafty i hazu*. Retrieved from: http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2011/Economics/5_89204.doc.htm (Accessed 29 April 2016).
3. Davydiuk, L. P. (2015), "Global changes in the employment structure as a factor in the transformation of the international labor market", *Ekonomika: realii chasu*, 3(19), 172-177.
4. UNDP in Ukraine (2015), "Human Development Report 2015", Retrieved from: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home.html> (Accessed 28 Mart 2016).
5. Day (2016). *Ukraine - 81 place in terms of human development*. Retrieved from: <http://m.day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/ukrayina-na-81-misci-za-rivnem-lyudskogo-rozvytku> (Accessed 15 April 2016).
6. *United states department of labor*. (2016). Retrieved from: <http://www.bls.gov/>(Accessed 16 April 2016).
7. *The official site of the State Statistics Service of Ukraine*. (2016). Retrieved from: <http://vvv.ukrstat.gov.ua> (Accessed 21 April 2016).
8. Eurostat. (2016). *Your key to European statistics*. Retrieved from: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home> (Accessed 25 April 2016).

Стаття надійшла до редакції 02.09.2016 р.